Journal of Economics of Knowledge_based Development
فصلنامه اقتصاد توسعه دانش بنیان
جلد:۱ شماره:۳ سال ۱۴۰۳ فصل: تابستان صفحه: ۱۵۵-۱۲۹

نقدی بر الگوی اسلامی– ایرانی پیشرفت: گسسته از گذشته، بیگانه با حال و گریزان از آینده

حمید جاودانی
دانشیار گروه مطالعات مدیریت آموزش عالی،
مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی
javdani@irphe.ir

چکیده

هدف این مقاله بررسی تازه‌ترین ویراست پیش‌نویس الگوی پیشرفت اسلامی ایران است تا بتوان دریافت چه اندازه با دانش، آزموده‌ها و همچنین با وضعیت کنونی جامعه ایران و آینده نامطمئن و پرابهام پیش رو سازگار است. تجزیه و تحلیل محتوای سند؛ نیازمند بازنگری برخی از اندیشه‌های نقادانه گذشته و درهم آمیختن انتقادی مبانی نظری با تازه‌ترین یافته‌ها در قلمرو جهانی می‌باشد، که روش شناسی این مقاله را پوشش می‌دهد. یافته‌های این جستار حکایت از آن دارد که سند پیشنهادی، نه تنها پیوندی با یافته‌ها و آزموده‌های پیشینیان ندارد، بلکه بر وضعیت کنونی نه چندان خوشایند در ج. ا. ا. نیز چشم فروبسته است. مهم‌تر از آن، از درک و بازتاب آینده پر پیچ و تابی که دانش و رویکردهای چیره کنونی، فراروی انسان‌ها گشوده‌اند نیز بازمانده به نظر می‌رسد. چنین به نظر می‌رسد که چیرگی رویکرد از بالا به پایین و دست کاری (مهندسی) اجتماعی سبب فروکاهش و گونه‌ای ساده انگاری مسائل کنونی جامعه ایرانی و راه حل‌های پیشنهادی شده باشد.

واژگان کلیدی: توسعه، پیشرفت، فزون خواهی، انسان محور، شبکه خطرهای جهانی.

"روش ارجاع به مقاله"
جاودانی، حمید (۱۴۰۳). نقدی بر الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت: گسسته از گذشته، بیگانه با حال و گریزان از آینده. فصلنامه اقتصاد توسعه دانش بنیان، دوره ۱، شماره ۳، ص ۱۵۵-۱۲۹.

[Downloaded from jud.irphe.ac.ir on 2026-11-23]

۱. مقدمه

تازه‌ترین پیش‌نویس الگوی اسلامی که بدون تاریخ، شماره ویراست و... از وبگاه «مرکز الگوي اسلامي ـ ايراني پيشرفت» در تاریخ ۹۹/۱۱/۱۲ در ۱۷ صفحه دریافت شده است، بیشتر به جُنگی (مجموعه‌ای) از مفاهیم نادرهم تنیده (نامنسجم) و گاه ناسازواری به نظر می‌رسد که بیش از ان که روشنگر باشد، ابهام می‌آفریند. بازکاوی موشکافانه چنین سندی، نیازمند زمان، کندوکاو و کنکاش (رایزنی) های پر دامنه، پیاپی و فراگیر است. از این رو، در این نگاشته تنها کوشش می‌شود، به بازشکافی برخی از کاستی‌های "رویکردی" این سند بر پایه مطالعات پیشین بسنده شود. سرخط برخی از برجسته‌ترین کاستی‌هایی که در این نگاشته به چشم می‌خورد را می‌توان چنین چکیده ساخت:

نخست این که به نظر می‌رسد این نگاشته (پیش‌نویس الگوی اسلامی/ ایرانی پیشرفت) برای سرزمینی رویایی (خیالی) و بریده از پیرامون و حتی جهان هستی نگاشته شده است. به گونه‌ای که گویا وضعیت آشوبناک، ناگوار و ناپایدار کنونی که بشریت و زیست بوم او را به نابودی تهدید می‌کند، و هر آن پیامدهای اجتماعی و زیست بومی آن آشکارتر می‌شود، کوچکترین پیوندی (ارتباطی) نه تنها با الگوی پیشنهادی، بلکه حتی با این مرز و بوم ندارد. تا جایی که گاه به نظر می‌رسد این "نگاشته/ سند" برای سرزمینی فراسوی واقعیت‌ها، در سیاره‌ای دیگر نگاشته شده است و دگرگشت‌های (تحولات) اجتماعی و طبیعی، که کم و بیش بسیاری را سرآسیمه ساخته و آن‌ها را به اندیشیدن و تکاپو برای جستن گریزگاهی برانگیخته است، نمی تواند کوچکترین گزندی در راه پیش رو پدید آورد. شاید از همین رو هیچ نیازی به چاره اندیشی درباره این رخدادها و پدیده‌ها در پدیدآورندگان سند پدید نیاورده است. یادآوری می‌شود در این سند کوچکترین نشانی از وضع کنونی و چاره سازی در آن دیده نمی شود.

شاید، همین گریز ساده اندیشانه از گذشته، حال و آینده و از هم گسسته پنداشتن پدیده‌ها و رخدادها با نظام‌های اندیشگی، سبب به کنار هم چیدن بی پروایانه مفاهیمی از سپهرهای اندیشگی (پارادیم‌ها/ Paradigm)، گفتمان‌ها (Discourses) و رویکردهای (Approaches) ناسازوار (Paradoxical) انجامیده باشد. آن هم در روزگارانی که دست کم، از آغاز سده بیست و یکم، به گونه‌ای فراگیر و همگانی‌تر، دریافته شده است، که فروافتادن در وضعیت دهشتناک کنونی سرانجامِ گردن نهادن کورکورانه به دانش و کنش‌های ابزارگرایانه‌ای بوده است که پیوندی گسست ناپذیر با برخی کژاندیشی‌های باستانی (Traditional) (سنتی) انسان محور (Anthropocene) نیز دارد، که از سده‌ها پیش، با نام "شهرگری" (تمدن/

[Downloaded from jud.irphe.ac.ir on 2026-11-23]

Civilization) «نوسازیModernization»، «پیشرفتProgress»، « توسعه Development» و سرانجام مفهوم ناسازوار Paradoxical توسعه پایدار »، به ناروا، بهزیستی را نوید می‌داده است.

۲- روش شناسی

این پژوهش از دیدگاه هدف، پژوهشي بنیادی/ توسعه‌اي است، چرا که در این جستار هدف بازکاوی نظام‌مند و نقادانه تازه‌ترین «سند الگوی پیشرفت اسلامی- ایرانی» و گشودن پنجره‌ای به برخی از بایستگی‌های چنین کوششی است. در این چارچوب؛ افزون با در هم آمیزي بنیان‌هاي نظری، دیدگاه‌هاي برخي از اندیشه‌پردازان ایرانی با دیدگاه‌های نوین افراد و نهادهای کنونی در قلمرو جهانی در هم آمیخته شده است. از دیدگاه چگونگي گردآوري داده‌ها نیز، پژوهش در دسته پژوهش‌های کیفی قرار می‌گیرد. چرا که زمینه‌یابی در جایگاه‌های ناشناخته (موقعیت‌های نامعین) نیازمند زمینه‌یابی داده‌های کیفی است که بتواند ابعاد گوناگون پدیده را روشن سازد و زمینه را برای بازکاوی و نقد سند یادشده هموار سازد. کاربست این روش پیچیده نیازمند بازنگری نظام مند و نقادانه ادبیات دیرینه شناختی این قلمرو، از یک سو، و تازه‌ترین جستارها، داده‌ها و یافته‌ها از سوی دیگر، بود که کوشش شده است به فراخور این جستار بدان‌ها پرداخته شود.

۳- یافته ها

گریزان از آینده

برای نشان دادن واگرایی برخی "پیش پنداشت ها" و پنداشته‌های برجسته بازتاب یافته در این سند، با آن چه در جهان واقعی رخ می‌دهد و چشم فروبستن پدیدآورندگان از پرداختن به "مسائل خطر آفرینی" که نه تنها نیاز است در راه ناهموار و نامطمئن پیش رو از دامن زدن بدان‌ها دوری جست، بلکه حتی نیاز است به گونه‌ای "بسیار زودهنگام" حل وفصل شوند، به نظر می‌رسد نیاز است گوشه‌ای از نابسامانی‌ها و خطرهایی که انسان امروزین و زیست کره، به دلیل پافشاری بر برخی پنداشت‌های ناروا و عملکردهای پیشین خود با آن‌ها دست به گریبان است، به نمایش گذاشته شود.

چرا که به نظر می‌رسد، در آن چه که "*پیش نویس الگوی پیشرفت اسلامی- ایرانی*" نام نهاده شده است، "راه زندگی" همانند رود آرامی انگاشته شده است که نه تنها می‌توان، حتی با سکاندارانی نه چندان اگاه، راه آشنا، کارآمد و چیره دست، زورق زندگی را نه به هر سو راند، بلکه حتی می‌توان راه زندگی را به "فرموده" به هر سو گستراند و دیگران را نیز به دنباله روی از آن

[Downloaded from jud.irphe.ac.ir on 2026-11-23]

واداشت[۱]. گاه حتی در این الگو؛ گام بسیار فراتری برداشته، و آن چه الگو نامیده شده است، آن چنان بیکران (فرا زمانی و فرامکانی) انگاشته شده؛ که حتی می‌تواند مرزهای زمان و مکان را نیز در هم نوردد[۲]. این در حالی است، که به نظر می‌رسد، این نگاشته حتی گوشه چشمی به پدیده‌ها و رخدادهای آسیب زا و ویرانگر فراگیری که دامنگیر همگان شده است و ریشه در کژروی‌های گذشته دارد و می‌تواند حال و آینده‌ای را که برپایه "فزون خواهی Affluence"، "بزرگی طلبی" انسان محورانه "پیشرفت"، " توسعه" و "توسعه پایدار" نام گرفته است را دگرگون کند. کژراهه‌ای که از سده‌ها پیش، از چشم اندیشه ورزان تیزبینی مانند "فارابی" نیز باز نمانده بوده و جوامعی که با چنین ویژگی‌هایی پا بگیرند را کژراهه‌ای (مّضاد) بر «شهر خردورزان» (مدینه فاضله) می‌پندارد. به پنداشت فارابی، مدینه های «فاسقه»، «مبدله» و «ضاله» که بنیان آن‌ها بر دو پایه «تغلّب» و «تقلب» استوار است، که با پیشران‌هایی مانند «کرامت» (بزرگی طلبی و زیاده خواهی)، یسار (سودجویی مالی) و ... در جستجوی چیرگی بر دیگران است، جوامعی ناپایدار و از میان رفتنی انگاشته شده‌اند. فارابی ریشه کژروی‌ها را در «ریاکاری» و نادیده انگاشتن حقیقت به ویژه از سوی رهبران چنین شهر (مدینه)هایی می‌داند.

ناظر زاده کرمانی با بهره گیری از اندیشه‌های فارابی که همخوانی زیادی با وضع کنونی دارد، درباره چنین شهرهای نگاشته است:

*« این مدینه ها، برای حفظ، دوام، طولانی شدن و افزایش[۳] این منافع (سرپا و پایدار نگه‌داشتن خود و فزون خواهی‌هایشان) به غلبه با ملت‌های دیگر ادامه می‌دهند و نیز بعد از غلبه بر آنها به توسعه معاملات و تعامل اقتصادی با قوم مقهور مبادرت می‌کنند. به این ترتیب، قدرت، مواضع نظامی و اقتصادی خود را مستحکم و مستدام می‌کند. فارابی اِشکال ماهوی دیگر مدینه‌های مضاد را در "ریاکاری" آنها می‌داند. او با شمارش صفات و آرای اهل مدینه فاضله که برای آن اصطلاح «خشوع » (فروتنی) را به کار می‌برد بر آن است که خشوع در هیچکدام از دو گروه «قاهرین- مقهورین » و «غالبین- مغلوبین » ساکن مدینه‌های مضاد وجود ندارد، بلکه هر دو متظاهر به آنند. به نظر او، اهل این مدینه‌ها، برای رسیدن به " **کرامت و عظمت**" و در نتیجه وصول به خیرات، خود را ملبس به دین می‌کنند، و لی در باطن اعتقادی... ندارند* (ناظرزاده کرمانی، ۱۳۷۶: ۱۱۳).

چنین وضعیت ناپایدار و آشفته‌ای که حتی خواب پدیدآورندگان و نقش‌آفرینان اصلی نولیبرال آن را برآشفته و آنها را به تکاپو واداشته است، به نظر می‌رسد در الگوی پیشنهادی، بیشینه (حداکثر) دستاوردهایی خواهد بود که الگوی پیشنهادی اسلامی- ایرانی دستیابی به آن‌ها را نوید می‌دهد . چرا که دست کم روشن نیست، آیا قرار است دیگر کشورها الگوی

[Downloaded from jud.irphe.ac.ir on 2026-11-23]

اسلامی- ایرانی دنبال کنند یا این الگو چیزی جز رویکرد چیره کنونی نیست که ج.ا.ا. تازه در صدد دستیابی به آن است! چرا که برپایه الگو درنظر است که ج.ا.ا سرانجام به "جایگاه رده چندم" این گونه کشورها دست یابد[۴]!! در حالی که همان‌هایی که همچنان با نام "پایدار ساختن توسعه/ توسعه پایدار" برای پایداری نظام چیره کنونی از هیچ کوششی دریغ نمی‌کنند؛ ناگزیر از فراخوان به بازنگری ژرف و دگرگون سازنده در آن شده‌اند.

در نگاره‌های ۱، ۲ و ۳ پیشران‌های خطر آفرین و خطرسازترین پدیده‌ها و رخدادهایی که بیشتر آن‌ها با دست بشریت و با نام آن چه که "پیشرفت و توسعه" انگاشته شده، پدید آمده، به نمایش درآمده است. آن چه گنجاندن چنین داده‌هایی در این نگاشته را گریز ناپذیر ساخته است را می‌توان چنین برشمرد:

- ✓ نادیده انگاشتن یافته‌ها و داده‌های بنیادین از سوی پدیدآورندگان سند الگوی اسلامی- ایرانی که بایسته است در برنامه‌های پیش رو جوامع بشری گنجانده شود؛
- ✓ بایستگی «تغییرات دگرگون‌ساز (Transformational Changes) از سوی کسانی پذیرفته شده است، که نقش آفرینان اصلی وضع ناگوار کنونی هستند. به سخنی دیگر، بازتاب خوانش این افراد و نهادها در این نگاشته، به مفهوم شایسته‌ترین کسانی نیست که برجسته‌ترین دریافت‌ها را از وضعیت کنونی بشری بازتاب داده‌اند، بلکه بیشتر از آن روست تا دریافت که آشپز نیز دریافته که دستپخت او شور شده است! تا بدین ترتیب، ادبیاتی فراهم آید، که دست کم، در برگیرنده برخی از دل نگرانی‌هایی باشد که حتی در تازه‌ترین اسناد، پایبندترین افراد و نهادهای محافظه کار پاسدار وضعیت کنونی، همچون "همایش جهانی اقتصاد" که در برگیرنده بخشی از همان یک دهم افرادی است که ۹۰ درصد منابع و ثروت جهان را در دست دارند، و بیشترین آسیب‌ها را نیز پدیدآورنده اند؛ بر این پایه می‌توان دریافت که اصلی‌ترین بازیگران و سهامداران اقتصاد کنونی جهان به ناگزیر دریافته‌اند که دنبال کردن راه کنونی نه تنها پرخطر بلکه "ناپایدار" و "دنباله ناپذیر" نیز هست.

دانسته است که دل نگرانی‌های آنها، نه از سر نیک اندیشی و خیر خواهی برای جامعه بشری، بلکه بیشتر برای نگهداری (حفظ) و افزودن بر داشته‌هایی است که تاکنون به دست آورده‌اند که داستان « موش و گربه[۵]» عبید زاکانی را در ذهن زنده می‌کند. هرچند نیاز است، نگاه‌های ژرف عبید گونه را از دیدگاه‌های فروکاهنده و ساده انگارانه کنونی را از یکدیگر بازشناخت، دیدگاهی که می‌کوشد، با ساده اندیشی، ناکارآمدی‌های درونی را نادیده بیانگارد و وضعیت کنونی را به دسیسه انگاری (توهم توطئه) فروکاهد را از یکدیگر بازشناخت.

[Downloaded from jud.irphe.ac.ir on 2026-11-23]

- ✓ پا گرفتن همگرایی (توافق) جهانی برای برشناختن چنین دشواری‌هایی بسان مسائلی که نیاز است جوامع بشری با همکنشی به حل آنها بپردازند، آن هم نه بسان اندیشه‌های "شماری اندک از دگر اندیشان"، یا "نظریه‌ای در برابر دیگر نظریه‌های جریان چیره Mainstream"، بلکه بسان تازه‌ترین "داده‌ها ویافته‌های پذیرفته شده" جهانی، حکایت از آن دارد که اگر تا سال ۲۰۳۰ "تنها ۹ سال دیگر"، و سرانجام تا ۲۰۵۰ ، سی سال آینده، "تغییرات ژرف و دگرگون سازنده ای Transformational Changes " در دانش، نظام ارزشی و سبک زندگی انسان‌ها پدید نیاید، امید چندانی حتی به برزیستی (بقای Survival) انسان، دیگر گونه‌های زیستی و زیست کره نمی‌توان داشت. انجام چنین تغییرات ژرف شناختی، ارزشی و عملکردی آن هم دربازه کوتاه سی ساله پیش رو، آن گونه که حتی نهادهای برگزیده میان دولتی مانند "پایگاه میان دولتی سیاست علمی درباره چندگانگی زیستی و خدمات زیست بومی[۶]" (۲۰۱۹) و "پایگاه میان دولتی تغییرات آب و هوایی[۷] (۲۰۱۹)، بانک جهانی World Bank (۲۰۱۹)؛ همایش جهانی اقتصاد[۸] (۲۰۲۱) که در برگیرنده شبکه‌های علمی گسترده و دانشمندان رشته‌های گوناگون از نقاط گوناگون جهان نیز هست "تغییرات دگرگون ساز" را نه بسان "گزینه‌ای جایگزین" بلکه "بایسته ای" (الزامی) برای نجات زیست کره می‌دانند.
- ✓ مهم‌تر از همه این که، حل چنین مسائلی در چارچوب رویکردها و الگوهای "فزون خواه" کنونی (که به نظر می‌رسد، پایه‌های شناختی و هستاری الگوی پیشنهادی پیشرفت اسلامی- ایرانی نیز بر آن استوار شده است) امکان پذیر به نظر نمی‌رسد و نیازمند تغییرات ژرف شناخت شناختی است که بتواند به نگرش ها، ارزش ها، باورها

نگاره ۱: شبکه خطرهای جهانی: پیشران های خطر آفرین

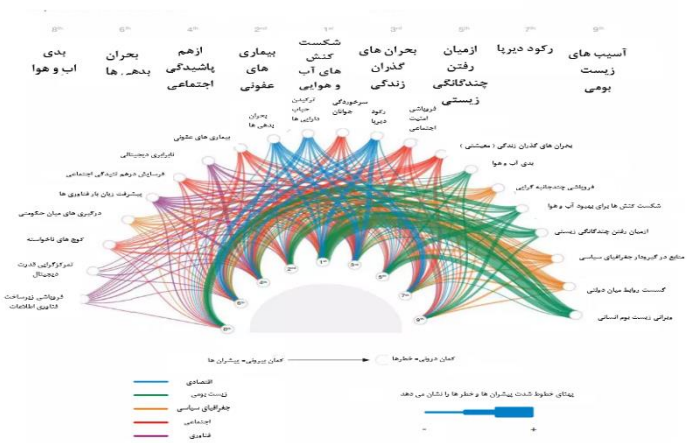

[Downloaded from jud.irphe.ac.ir on 2026-11-23]

و سرانجام "تغییر سبک زندگی" انسان‌ها بیرون از اندیشه‌های فروبسته ایدئولوژیک و جغرافیای سیاسی آن‌ها بپردازد.

نگاره ۱: شبکه خطرهای جهانی: پیشران‌های خطرآفرین

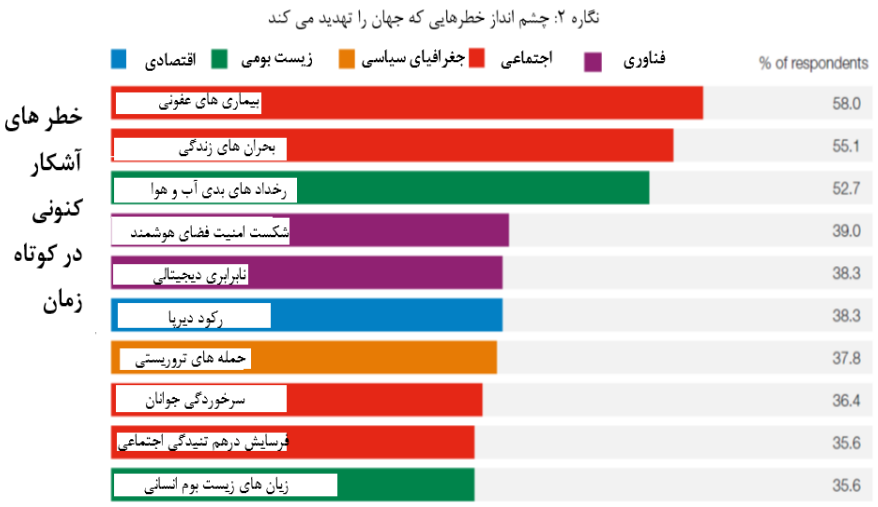

نگاره ۲: شبکه خطرهای جهانی: پیشران‌های خطرآفرین

نگاره ۳: خطرآفرین‌ترین و پرپیامدترین پدیده‌ها و رخدادها

به این ترتیب، نیاز است پدیدآورندگان سند به این پرسش‌ها پاسخ دهند:

الف- آیا جوامع بشری از جمله آن چه جامعه اسلامی- ایرانی انگاشته شده است، با چنین خطرهایی روبروست؟

[Downloaded from jud.irphe.ac.ir on 2026-11-23]

ب- اگر پاسخ مثبت است، چه رهیافت‌هایی برای برون رفت از بحران‌های همه‌گیری که حتی در کوتاه زمان تهدید کننده است، در پیش نویس الگوی پیشنهادی به چشم می‌خورد؟
پ- سرانجام این که آیا با درانداختن وکاربست الگوی پیشنهادی، می‌توان نشانه‌هایی برای رهایی از آینده‌ای با چنین ویژگی‌ها و دشواری‌ها نشانی یافت؟
به ویژه نیاز است به یادداشت که همان گونه که در نمودار ۱ دیده می‌شود، میان "زیاده خواهی و ثروت اندوزی" و آن چه رشد تولید ناخالص داخلی (آنچه که در الگوی پیشنهادی بسان تنها راه " پیشرفت اسلامی- ایرانی" انگاشته شده است) و ویرانی‌های پدیدآمده از آن نیز پیوندی گسست ناپذیر به چشم می‌خورد.

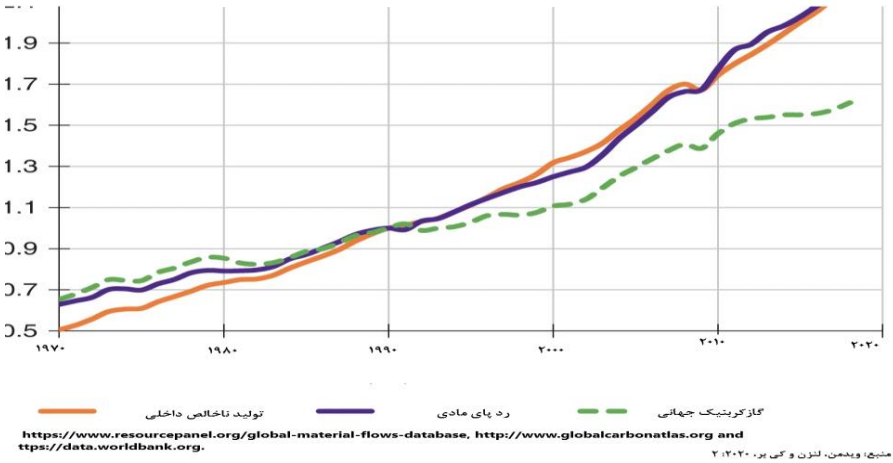

نمودار ۱: تغییرات نسبی در اقتصاد چیره جهانی و نشانگرهای زیست بومی

چنین پیوندهایی که از جمله برخی از کلیدی‌ترین نقش آفرینان نظام چیره کنونی را، نه تنها به نقد وضع کنونی واداشته، بلکه ناهمسو با پدیدآورندگان سند الگوی اسلامی- ایرانی آن‌ها را به ناگزیر از بایستگی و پذیرش تغییراتی ژرف کرده است. در بسته۱ گوشه‌ای از چنین دیدگاه‌هایی را که از میان سخنان هشداردهنده کسانی که از جمله سخنران‌های کلیدی همایش جهانی اقتصاد ۲۰۲۰ بوده‌اند، به نمایش گذاشته شده است.
به این ترتیب، نه تنها از پایش و ارزیابی وضع کنونی پیشرفت در ایران و جهان که نیاز است پیش درآمدی بر هر گونه الگو سازی برای آینده باشد، در سند و ادبیات پشتیبان دسترس پذیر سند الگوی اسلامی – ایرانی نشانی به چشم نمی خورد، بلکه نقد رویکرد آسیب زای

[Downloaded from jud.irphe.ac.ir on 2026-11-23]

چیره کنونی نیز نادیده انگاشته شده به نظر می‌رسد. از این رو، چنان چه حتی انگاشته شود که نیازی به گنجاندن دستاوردهای پایش و ارزیابی وضع موجود و نقد رویکردهایی که به چنین وضعیت ناگواری انجامیده، در متن پایانی نبوده است، دست کم می‌توان چشمداشت که چکیده دستاوردهای آن، ادبیات و گفتمان‌های برآمده از آن‌ها در سند بازتابی روشن می‌یافت. حال آن که به نظر می‌رسد رویکرد محافظه کارانه و واپس گرایانه «اقتصاد دانش محور/ بنیان» نه تنها گرانیگاه (نقطه عطف) بخش «*افق*» این سند (مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، ۱۳۹۹: ۸) بلکه حتی رویکرد اصلی «*تدبیرهای*» آن نیز انگاشته شده است:

بسته ۱ : بایستگی‌های تغییر در ارزش‌ها و روش‌های سرمایه داری از دیدگاه برخی سرشناس‌ترین نقش آفرینان سرمایه داری در داووس

مارک بنیوف Marc Benioff: « *سرمایه داری آن گونه که ما می‌شناسیم* ***"مرده"*** *است. کوشش بیمار گونه ما برای بیشینه سازی سود سهامداران تنها به نابرابری باورنکردنی و وضعیتی اضطراری در سیاره انجامیده است.* »

فیک سیژبسما Feike Sijbesma: « شاید جایی ما کمی (؟!) از خط خارج شده باشیم ، جایی که فکر می‌کردیم "پولسازی " هدف واقعی اقتصاد است ، در حالی که که هدف واقعی زندگی این است که **"همگان شادمانه"** بزیند.

کلوس شواب Professor Klaus Schwab بنیانگذار و رئیس اجرایی همایش جهانی اقتصاد : « رهبران بازرگانی اکنون فرصتی باورنکردنی دارند. با "بازمفهوم سازی سرمایه داری سهامداران"، آنها می‌توانند از پایبندی‌های قانونی خود فراتر رفته و وظیفه خود را در برابر جامعه تقویت کنند. آنها می‌توانند جهان را در دستیابی به اهداف مشترک نزدیک کنند، مانند آنچه در پیمان آب و هوای پاریس یاد شده و در دستور کار توسعه پایدار سازمان ملل گنجانده شده است. اگر آنها براستی می‌خواهند در جهان اثر گذار باشند، **"هیچ گزینه"** دیگری وجود ندارد.

آنگلا مرکل رهبر آلمان Chancellor Angela Merkel: **همه روش‌هایی که ما دربازرگانی به کار می‌گیریم و زندگی می‌کنیم و در دوره صنعتی به آن خو کرده‌ایم ، باید تغییر کند.** ما باید در ۳۰ سال آینده آن‌ها را پشت سر بگذاریم و باید "زنجیره ارزش به تمامی نوینی[۵]" را دنبال کنیم.

نیال فرگوسن Completely new value chains : «سرمایه داری در میان دیگر سیستم‌هایی که هرازگاهی آزموده شده‌اند، **"بدترین سیستم اقتصادی ممکن است"**».

دامبیسا مایو Dambisa Mayo: این نخستین و برجسته‌ترین وظیفه ملت- دولت‌هاست تا محیطی پدید آورند که شرکت‌ها درتنها چارچوب آن فعالیت کنند؛ چه نام آن را مقررات گذاری یا سیاست Regulatory or in terms of policy بنامیم.

منبع: می‌یرز، ۲۰ ژانویه ۲۰۲۱.

«*آسان سازی ورود و افزایش توان رقابت و سهم کارآفرینان در قلمروهای رقابت‌پذیر اقتصادی و اجتماعی مولد، به ویژه اقتصاد دانش بنیان...*» (مرکز الگوی اسلامی ایرانی

[Downloaded from jud.irphe.ac.ir on 2026-11-23]

پیشرفت، ۱۳۹۹: ۱۰). آیا پافشاری بر مفاهیم کلیدی جریان چیره همچون « *اقتدار جویی*»(ص. ۱۳)، « *نوسازی دانش بنیان*» (ص. ۱۰) و «ثروت آفرین ساختن دانش و پژوهش» (ص. ۱۰) در این سند سبب نشده است که سقف «افق» پیشرفت اسلامی ایرانی، به رسیدن به جایگاه «*یکی از ده قدرت اقتصادی بزرگ جهان*» (ص. ۸) کرانه بگیرد؟ آن هم قدرت‌های اقتصادی‌ای که حتی هم‌اکنون راه پشت سر گذاشته را نافرجام می‌پندارند و در صدد درانداختن طرحی نوین هستند؟

گسسته از گذشته : چشم پوشی بر هشدارهای پیشین اندیشمندان ایرانی و جهانی

به این ترتیب به نظر می‌رسد، سند الگوی اسلامی ایرانی نه تنها برحال و آینده چشم پوشیده است، بلکه گذشته را نیز نادیده انگاشته است. به‌گونه‌ای که به نظر می‌رسد فراهم‌آوردگان سند، نه تنها گذشته از گنجینه‌های ناب ادب پارسی/ اسلامی که از دیرباز در اندیشه درانداختن که ویژگی‌های "جامعه‌ای خردورز[۹]" که از سده‌ها پیش، پیش روی بشریت گسترانیده بوده است بوده‌اند را نادیده انگاشته است، بلکه، حتی به‌رغم آشکارتر شدن، به ویژه برخی از پیامدهای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی رویکرد ابزارگرایانه «نوسازی Modernization» در چارچوب «الگوهای سرمایه سالار Capitalocene » و اروپا محور Eurocene ، چیرگی یافتن آن بر «روشنگری» و «نواندیشی Modernity»، اندیشه‌های نقادانه پیسنی و کنونی نیز نادیده انگاشته شده به نظر می‌رسد.

کم نبوده‌اند اندیشمندان این مرز و بوم که درباره پیامدهای چیرگی این سپهر اندیشگی ناستوده به گونه‌ای روشن هشدار داده بودند. برای نمونه، جمال‌الدین اسدآبادی (۱۲۷۵-۱۲۱۷ شمسی/۱۸۹۷- ۱۸۳۹ میلادی) محمد اقبال لاهوری (۱۳۱۷-۱۲۵۶ شمسی/۱۰۳۸-۱۹۷۸ میلادی) احمد کسروی (۱۳۲۴-۱۲۶۸ شمسی/۱۹۴۰-۱۸۹۰ میلادی) و... از جمله نخستین نواندیشان ایرانی در آغاز سده بیستم بودند که با نقد خرد ابزارگرایانه «نوسازی» غرب[۱۰] به هشدار درباره پیامدهای ویرانگر آن پرداخته بودند که هم اکنون دریافته شده است چه آسیب‌های زیان بار و شاید برگشت‌ناپذیری را پدید آورده است. هرچند، آنها با «نواندیشی» (مدرنیته) از هرکس و هر کجا که باشد نه تنها سرِ ستیز نداشتند، بلکه آن را تنها راه رستگاری می‌انگاشتند. به سخنی روشن‌تر، آنها بیشتر «دانش ابزارگرایانه Instrumentalist Knowledge»، «شهرگری Civilization» و «پیشرفت» در چنبره خوانش «انسان سالار» را نقد می‌کردند. اگر چه اندیشه‌های آنان، همچون هر اندیشه دیگری، نیز در گذر زمان نیازمند نقد، نواندیشی و بازآرایی باشد. جمال‌الدین اسدآبادی در

[Downloaded from jud.irphe.ac.ir on 2026-11-23]

بازکاوی و نقد «شهرگری»، « پیشرفت»، «توسعه» و... در خوانش یورشگر ابزارگرایانه آن یادآور شده است:

*«جهان تمدن چیست؟ آیا غیر از شهرهای بزرگ و بناهای مرتفع و قصور مجلل و با شکوه و کارخانه‌های عظیمی که پنبه و ابریشم را با رنگ‌های گوناگون به صورت پارچه بیرون می‌دهند، و غیر از معادن و دکان‌های مختلف و **احتکار سرمایه‌های گزاف به وسیله سرمایه‌داران** و غیر از اختراع توپ‌های مهیب و کشتی‌ها **و بمب‌های مخرب** و سایر ابزارهائی که برای قتل نفس و آدم‌کشی به وجود آورده‌اند، چیز دیگری است؟ آیا ملل راقیه و متمدن امروز جز به داشتن این اشیاء به چیز دیگری افتخار دارند و آیا در غیر این **مورد مسابقه‌ای گذارده‌اند؟** با این ترتیب اگر تمام این اختراعات و اکتشافات و هم مصالح و منافع عاید از آن را در یک طرف ترازو بگذاریم و جنگ‌ها ومصائب و عواقب شوم و نتایج حاصله از آن را در طرف دیگر، قطعاً کفه دوم سنگین‌تر خواهد بود. در این صورت **چنین ترقی و دانش و تمدنی جز انحطاط و مصیبت چه ثمری دارد؟** و البته چنین دستگاهی جز جهل و وحشی‌گری نتیجه و بهره‌ای نخواهد داشت و با مجهز شدن به این نوع وسایل مخرب، انسان بیچاره، را به عالم حیوانیت سوق خواهد داد» (گروهی از دانشمندان، ۱۳۵۴: ۲۲۳).*

کسروی (۱۳۱۱)، با تیزبینی، از پیامدهای انسان سالار، اروپامحور و نابرابری‌های برآمده از جریان چیره فن سالار؛ سرمایه‌داری را که بر پایه تازه‌ترین یافته‌های پژوهشی ریشه بسیاری از نابسامانی‌ها و ناپایداری‌های اجتماعی کنونی است به روشنی چنین پرده‌برداری می‌کند:

*«این آفریده که سراسر گیتی را از آن خود گرفته و روی زمین را **بر دیگر آفریدگان** تنگ ساخته، باری خویشتن آسوده و خرسند نمی زید و دمادم برسختی و ناگواری زندگانی خود می‌افزاید! بویژه امروز که کاروان جهان در گمراهی شگرفی افتاده!...گمراهی که مانند آن هرگز نبوده!...**گروه انبوهی** راهی در پیش دارند که آن سرش **نابودگاه** است، دیگران هم پی آنان را گرفته‌اند بی آنکه نگاهی به زیر پا بیاندازند یا از سرمنزلی که در پیش دارنداندیشه به دل خود راه دهند.*

***جهان چنین حال بدی هرگز ندیده بوده روشی که اروپا[11] برای زندگی برگزیده و دیگران خواه ناخواه پیروی از او دارند،** این روش **عاقبت شومی** دارد. جهان از بیرون آراسته و زیبا ولی جهانیان از آسایش و خرسندی بی بهره اند. همچون کسی که سروتن آراسته و رخت‌های زیبا در برکرده، لیکن از **تندرستی** که یگانه مایه لذت و خوشی است بی بهره باشد.*

*اروپا به شهرهای توانگر و زیبا و به اختراع‌های بیشمار خود می‌بالد ولی این اختراع‌های اروپاست که **گره‌ها** در رشته زندگی آدمیان پدیدآورده. **گره‌هایی که امید بازشدن ندارد** و سخت بیم آنست*

[Downloaded from jud.irphe.ac.ir on 2026-11-23]

که رشته از هم گسسته، سالها بلکه قرن‌ها جهان از آرامش تهی بماند و کسی چه داند که عاقبت آن شهرهای زیبای اروپا چه خواهد شد؟!»» (کسروی، ۱۳۱۱: ٤).

بیگانه با حال : هشدارهای نوین

در پایان سده بیستم و فراتر از مرزهای جغرافیای سیاسی، ۲۵ سال پیش، «اتحادیه دانشمندان دل نگران[۱۲]» و بیش از ۱۷۰۰ دانشمند مستقل، از جمله بیشتر برندگان پرآوازه نوبل در علوم، نگاشته‌ای را با نام "*هشدار دانشمندان جهانی به بشریت*[۱۳]" در سال ۱۹۹۲ انتشار دادند. این اندیشمندان از گونه انسانی خواسته بودند تا از ویران سازی زیست بوم بکاهند. آنها همچنین هشدار داده بودند که «*جلوگیری از گسترش بیچارگی انسان‌ها نیازمند "تغییرات ژرف" در رفتار ما با زیست کره و زندگی در آن است*» (Ripple William J., et al. ۲۰۱۷: ۱۰۲٦).

پدیدآورندگان بیانیه سال ۱۹۹۲، از این که بشریت فراتر از گنجایش زیست بوم‌های زمین، که برای پشتیبانی از شبکه زندگی بدان نیاز داریم، آنها را زیر فشار قرار داده است، هراس خود را آشکار ساخته بودند. آنها یادآور شده بودند که چگونه ما شتابان در حال نزدیک شدن به بسیاری از کرانه (محدوده)های زیست کره هستیم که نگهداری از (حفظ) آنها برای پیشگیری از آسیب‌های بنیادین و زیان‌های بازگشت ناپذیر بایسته (ضروری) است.

برجسته‌ترین رهیافت‌های این دانشمندان که ۲۵ سال پیش پیشنهاد شده بود، که هنوز نشانه‌های ویرانگر کنونی چنین آشکار نبوده است و همچنان نشانی از پرداختن به آن‌ها نیز در پیش نویس الگوی اسلامی ایرانی دیده نمی شود؛ را می‌توان چنین چکیده ساخت:

«راه‌های توسعه و به کارگرفتن ابزارهای سیاستی بسنده (کافی) برای چاره جویی درباره:

۱)درمان ویران سازی[۱٤] طبیعت مانند کاهش بحران بی‌رویه صید و بهره برداری و دادوستد گونه‌های خطرپذیر،

۲) کاهش دورریز غذا با آموزش و پی نهادن زیرساخت‌های بهتر، گسترش بیشتر رژیم غذایی گیاهی،

۳) کاهش فزاینده اندازه باروری...،

۴) افزایش یادگیری طبیعی (آموزش) کودکان در فضای باز (طبیعی) ...،

۵) سرمایه گذاری بسنده در برنامه‌های پشتیبان از زیست بوم،

۶) راه اندازی و گسترش فناوری‌های سبز، بکارگیری منابع انرژی نوشدنی (تجدیدپذیر) و از میان برداشتن یارانه‌های سوخت‌های فسیلی،

[Downloaded from jud.irphe.ac.ir on 2026-11-23]

*۷) بازنگری در نظام‌های اقتصادی برای "**کاهش نابرابری ثروت**" و اطمینان از اینکه قیمت ها، مالیات‌ها و سیستم‌های انگیزشی (تحریک کننده) هزینه‌های واقعی الگوهای مصرف بارشده بر زیست بوم را در نظر می‌گیرند.*

۸) برآورد اندازه علمی دفاع پذیر و پایدار جمعیت انسانی برای بلند مدت با برخورداری ازپشتیبانی ملی و رهبران جوامع» (Ripple William J., et al ، ۲۰۱۷: ۱۰۲۸).

هشدار دوم در سده ۲۱: دیدگاه‌های نوین دانشمندان

آن چه هشدار دوم نامیده شده است (که به نظر می‌رسد همچون هشدارهای پیشینیان از سوی پدیدآورندگان الگوی اسلامی/ ایرانی نادیده انگاشته به نظر می‌رسد) در برگیرنده داده‌ها، یافته‌ها و رهیافت‌های روشن‌تری است که افزون بر پدیدآورندگان پر شمار آن[۱۵] به امضای ۱۵،۳۶۴ دانشمند از ۱۸۴ کشور نیز رسیده است.

«*برای بیش از نیم سده، رشد پیاپی ثروت در جهان سبب افزایش استفاده از منابع و انتشار آلاینده‌ها بسیار شتابان‌تر از اندازه‌ای بوده است که **با فناوری بهتر، بتوان آن‌ها راکاهش داد**. شهروندان ثروتمند (فزونی خواه affluent citizens) جهان بیشترین ویرانی‌های زیست بومی را پدید آورده‌اند و همان‌ها برای هرگونه چشم انداز آینده در "واپس نشینی" به شرایط ایمن‌تر زیست بومی نیز نقشی کلیدی دارند.*

«*هشدارها به درستی بیانگر این مسئله هستند که "افزایش جمعیت"، "رشد اقتصادی و فزون خواهی"، "پیشران‌های اصلی روندهای ناپایدار" کنونی شده است. همچنین یادآور می‌شوند که بشریت به "بازاریابی نقش اقتصادهای رشدگرا و فزونی خواه[۱۶]" نیازمند است*»(Ripple William J., et al. ، ۲۰۱۷ و ۲۰۱۹).

هر چند، این هشدارها از شناسایی روشن پیامدهای مصرف بیش از اندازه یا مصرف زدگی overconsumption و برشمردن کنش‌هایی که برای رویارویی با "قدرت ویرانگر مصرف‌زدگی و سپهر اندیشگی (پارادایم) رشد اقتصادی[۱۷]" بازمانده‌اند (Pacheco, L. F., Altrichter, M., Thomas Wiedmann, Manfred Lenzen, Lorenz ؛۲۰۱۸ ، Beck, H., Buchori, D. & Owusu T. Keyßer & Julia K. Steinberger ، ۲۰۲۰: ۱؛ Ripple William J., et al. ۲۰۲۰).

هشدارهای نوین دانشمندان بر روند نگران کننده ویران ساز زیست محیطی برآمده از کنش‌های انسانی که به تغییرات ژرفی در عملکردهای بنیادین و پایدار زندگی بر روی زیست کره انجامیده است، پافشاری دارند (Steffen, W. et al. ، ۲۰۱۵؛ Ripple William J., et al.، ۲۰۱۹). هشدارها نشان از آن دارد که بشریت از درانداختن راه حل‌های استوار برای چنین تغییراتی که موجودیت نظام‌های طبیعی، اقتصادها و جوامع را تهدید می‌کند و نیازمند کنش دولت‌ها و افراد می‌باشد، بازمانده است؛ اگر چه هنوز درمانده به نظر نمی رسد!

[Downloaded from jud.irphe.ac.ir on 2026-11-23]

*« هرگونه گذار به سوی پایداری تنها هنگامی اثربخش می‌تواند باشد که "تغییرات گسترده و دوررس در سبک زندگی[۱۸]" **تکمیل کننده پیشرفت‌های فناوری** باشد. با این حال، جوامع، اقتصادها و فرهنگ‌های کنونی به گسترش مصرف؛ دامن می‌زنند و "بایستگی های (الزامات) ساختاری برای رشد در اقتصاد بازارهای رقابتی سد راه تغییرات بایسته اجتماعی" شده است»* (Ripple William J., et al. ، ۲۰۱۹: ۱).

راه حل‌های پیشنهادی:

الف- کاهش مصرف زدگی

بی گفتگو ست که دشواری‌هایی که رویکرد ابزاری انسان محور و سودجویانه چیره به ویژه در دو سده پیش پدید آورده و انباشت شده است، گذشته از این که، از میان برداشتن آن‌ها چندان آسان نیست و نیازمند گذر زمان است تا آب رفته به جوی بازگردانده شود، بیش و پیش از هر چیز نیازمند "هم اندیشی، همگرایی و همکنشی در گستره جهانی" (و نه تنها در گستره جغرافیای سیاسی اسلامی- ایرانی) به نظر می‌رسد. به ویژه که نیاز است در نظر داشت به دلیل چیرگی گفتمان مصرف زدگی که تنها راه دستیابی به رشد اقتصادی در رده‌های گوناگون جوامع بوده است، و هم هنگام بی‌ثباتی‌های اقتصادی کنونی را در پی داشته است، جز با افزایش مصرف دست یافتنی نبوده است (Lange ، ۲۰۱۸؛ Richters, O. & Siemoneit, A.، ۲۰۱۹). حال آن که، آن گونه که تازه‌ترین داده‌ها و یافته‌ها نشان می‌دهد، اصلی‌ترین راه کاهش دشواری‌ها و آسیب‌های کنونی در «*کاهش مصرف زدگی*» نهفته است؛ با این استدلال که هم اکنون، «*سکان هنجارهای مصرف* حتی در میان افراد و در بسیاری از جوامع دورافتاده، *تنها در دست مصرف کنندگان ثروتمند و فزون خواه است*[۱۹] *که به مصرف زدگی همچنان دامن می‌زنند*». از این رو، اثرگذاری بر مصرف افراد و جوامع که در «سپهری اجتماعی و فیزیکی» شکل گرفته است، نمی‌تواند در خلاء انجام شود (Oswald, Y., Richters, O. & ؛۲۰۱۵ ، .Alexander, S ؛۲۰۲۰ ، .Owen, A. & Steinberger, J. K ,Poças Ribeiro, A., Harmsen, R., Rosales ؛۲۰۲۰ ،Galvin, R. ؛۲۰۱۹ Siemoneit, A., Carreón, J. & Worrell, E.۲۰۱۹؛ Ripple William J., et al. ، ۲۰۱۹).

ب- نیاز به کندوکاو برای پی نهادن پایه‌های علمی استوار: برای پی نهادن پایه‌هایی استوار در این قلمرو، شاید نخست نیاز باشد به این پرسش‌های بنیادین پاسخ داده شود (پرسش‌هایی که به نظر می‌رسد نیاز است آن‌ها که خواهان درانداختن الگوی نوینی را دارند، نیز بدان‌ها پاسخگو باشند):

[Downloaded from jud.irphe.ac.ir on 2026-11-23]

- ✓آیا می‌توان چشم اندازهای نوید بخشی برای زندگی پایدار همراه با شکوفایی اما در کرانه (محدوده)های زیست کره و با ثروت مادی کمتر، پی نهاد؟
- ✓چگونه می‌توان تغییرات بنیادین در سبک زندگی در بخش ثروتمند جمعیت انسانی پدیدآورد و آن را پایدار نگهداشت؟
- ✓پیوند زدن بین سبک‌های زندگی تغییر یافته مادی و محیط اجتماعی (نهادها، ارزش‌ها، هنجارها و حاکمیت) نیاز به توجه ویژه دارد. چه شرایطی می‌تواند تغییرات ژرف در سبک زندگی را دسترس پذیر و از آن پشتیبانی کند؟
- ✓چه سدهای (موانعی) نهادی، فرهنگی و فردی بر سر راه پذیرش تغییرات سبک زندگی یافت می‌شود و چگونه می‌توان بر آن‌ها چیره شد؟
- ✓نقش گروه‌های اجتماعی، سازمان‌ها و جنبش‌های از پایین به بالا (مردمی) در این میان چیست؟
- ✓آیا می‌توان از جوامع پیشین (برای نمونه جوامع طبیعی و پیشاصنعتی که توانسته بودند بدون رشد اقتصادی زندگی همراه با آسایش و خرسندی را سپری کنند، آموزه‌هایی برگرفت؟ (برگرفته شده Wiedmann, T., Lenzen, M., Keyßer, L.T. et al. ، ۲۰۲۰: ٦-٥).

پ- کندوکاو درباره تغییرات اجتماعی برای شهروندان و اجتماعات

پاسخ به چنین پرسش‌هایی نیازمند درک ژرف‌تری از بیماری اجتماعی فراگیر و واگیردار «مصرف زدگی» کنونی، به ویژه در کشورهای شمالی است که به گونه شگفت‌انگیزی آرمان‌شماری در کشورهای جنوبی (از جمله پدیدآورندگان الگوی اسلامی/ ایرانی) نیز بشمار می‌آید. چرا که به نظر می‌رسد هنوز نابسامانی و ناممکن بودن آن بر همگان آشکار نشده است. بسیاری از مردم نه تنها هنوز درنیافته‌اند که خود بخشی از مسئله و حتی راه حل آن هستند، بلکه بسیاری دیگر نیز همچنان در پی آرزوی دنبال گیری چنین سبک زندگی ناپایداری (که گاه رویای آمریکایی "Americain dream" نیز نامیده شود) هستند. از این رو، نخستین کاری که هرکس می‌تواند بی‌درنگ انجام دهد، گفت و گو درباره "مصرف زدگی است" تا همگان بتوانند دریابند که سطح مصرفی که هم‌اکنون در کشورهای شمالی هنجار انگاشته می‌شود تا چه اندازه "ناپایدار، غیر اخلاقی و ناعادلانه است (همان). همچنین، کندوکاو و کنکاش(رایزنی)، همرایی (توافق جمعی) و مسئولیت پذیری همگانی برای یافتن آینده‌ای جایگزین از بایستگی‌های رویارویی با چالش‌های کنونی به نظر می‌رسد.

[Downloaded from jud.irphe.ac.ir on 2026-11-23]

دیدگاه شهروندان جهانی درباره نظام سرمایه داری چیره کنونی:

بسته ۲: سرخط بایستگی‌ها برای گذار از وضعیت ناپایدار کنونی برپایه تازه‌ترین یافته‌های برخی از دانشمندان

- برگزیدن موضوعات در خور درنگی که نیازمند بازکاوی هستند، مانند: پرواز هواپیماها، تولید و خوردن گوشت و فرآورده‌های لبنی، استفاده از خودرو، خودبسندگی، مراقبت (از یکدیگر) همبستگی و ساده زیستی؛
- انجام پژوهش برای بازنگری در "قراردادهای اجتماعی" یا اهداف، کارویژه‌ها و اختیارات ملت- دولت‌ها در برابر شهروندان

که می‌تواند در برگیرنده سرخط‌های زیر باشد:

- ✓ برگزیدن نشانگر (شاخص)های دیگری برای سنجش "شکوفایی" که بتواند، جایگزین نشانگرهای "تولید ناخالص داخلی" و رشد اقتصادی شوند. کاربست سیاست‌های زیست محیطی بسنده (کافی) و فراگیر، خود به خود می‌تواند به کاهش تولید ناخالص داخلی بینجامد.
- ✓ انجام پژوهش‌هایی که به پایش، ارزیابی و گزارش پیشرفت به سوی تندرستی (سلامتی) انسان و زیست کره بینجامد.
- ✓ توانمند سازی مردم و تقویت مشارکت در فرایندهای مردم سالار و امکان خودگردانی محلی قوی‌تر؛ گونه‌ای از حکمرانی و نهادهایی طراحی شوند که امکان آزمایش‌های اجتماعی، درگیر شدن و نواندیشی را فراهم کند.
- ✓ تقویت برابری و بازتوزیع (ثروت)Strengthen equality and redistribution با کاربست سیاست‌های مالیاتی به گونه‌ای که بتوان درآمد پایه و پشتوانه‌های شغلی را برای همه شهروندان فراهم کرد. همچنین تعیین بیشینه (حداکثر) درآمدی Maximum income levels که یک شهروند می‌تواند داشته باشد.
- ✓ گسترش خدمات همگانی (عمومی) برای همه شهروندان و بازگردندان اصلاحات نئولیبرال Rolling back neoliberal reforms.
- ✓ انجام مطالعات و پژوهش‌های نوین برای ارزیابی و بازنگری در ابزارهای سیاستگذاری به گونه‌ای که بتواند زمینه را برای دگرگون سازی‌های بایسته فراهم کند.
- ✓ تصویب و کاربست سیاست‌هایی که با پشتوانه "یارانه‌های دولتی" بتواند از تولید فرآورده‌ها یا "صنایع ویرانگر زیست بوم Ecologically destructive industries"، که از گذشته بجا مانده است، جلوگیری کند.
- ✓ پژوهش، ظرفیت سازی، انتقال دانش و آموزش برای "دگرگون سازی سیستم‌های اقتصادی"Transformation of economic systems کنونی و جایگزین سازی آن‌ها با مدل‌های نوین کسب و کار به گونه‌ای که "مشارکت و همیاری" را جایگزین "همچشمی Competition (رقابت)" کند (برگرفته شده از ویدمن و همکاران، ۲۰۲۰: ۱۰- ٤).

[Downloaded from jud.irphe.ac.ir on 2026-11-23]

دیدگاه شهروندان جهانی درباره نظام سرمایه‌داری چیره کنونی و راه‌های برون رفت از بحران‌های آن:

ادلمان تراست بارومتر[۲۰]، نهادی است که از دو دهه پیش با نظر سنجی از شهروندان به اعتماد سنجی از آنها درباره نهادهای اصلی می‌پردازد. تازه‌ترین یافته‌های این نهاد نشان آز آن دارد که "**بدبینی**" به نظام چیره (حاکم)کنونی بر سرتاسر جهان سایه افکنده است. به گونه‌ای که شهروندان ۱۵ کشور از ۲۸ کشوری که نظر آن‌ها درباره نهاد "**بازار**" سنجش شده است، بیشتر آن‌ها نسبت به آینده بازارها در پنج سال آینده بدبین هستند. به رغم برخورداری برخی از این کشورها از اقتصادی قوی و نوید اشتغال نزدیک به صد درصدی در آینده نزدیک، هیچ یک از نهادهای اصلی اجتماعی – دولت، بازرگانی، نهادهای مردم نهاد و رسانه ها- که درباره آنها نظر سنجی انجام شده است، از اعتماد شهروندان برخوردار نبوده‌اند. افزون بر آن، بیشتر پاسخگویان باور خود را به "**نظام سرمایه داری**" از دست داده‌اند:

- *۵۶ % از پاسخگویان می‌پندارند که سرمایه داری بیش از آن که خوب بوده باشد، آسیب زا بوده است.*
- *وجود همگرایی (توافق) درباره این که نظام سرمایه داری کنونی بیش از این که نوید دهنده باشد، آسیب زاست.*
- *شهروندان ۲۲ کشور از ۲۸ کشوری که پیمایش درباره نهاد "بازار" در آن انجام شده است، از این نهاد ناخرسند هستند.*
- *۸۳ % از افرادی که نظر آن‌ها درباره "بازار" سنجیده شده است نگران از دست دادن شغل خود به دلیل خودکارسازی، شکنندگی کارکردن در بازار کار برپایه قراردادهای گذرا (موقتی و کوتاه مدت)*[۲۱] *و رکود اقتصادی هستند (چکیده و برگرفته شده از McCarthy ، ۱۲ فوریه ۲۰۲۰).*
- *پایداری راستین*[۲۲] *(واقعی) تنها با "تغییرات ژرف در سبک زندگی" بدست خواهد آمد.*
- *یافته‌های پژوهشی، ثروت اندوزی و فزون خواهی را بزرگترین تهدید برای جهان ما نشان می‌دهد (Fleming، ۲۰۲۰).*
- *جهانی سازی (اقتصاد) اگر چه به رشد اقتصاد جهانی انجامیده است، اما سبب "افزایش شدید نابرابری" نیز شده است.*
- *اعضای همایش جهانی اقتصاد در پی سرریزآوردن بیماری‌های همه گیر، خواستار "بازآرایی ژرف سرمایه داری" هستند.*

[Downloaded from jud.irphe.ac.ir on 2026-11-23]

- *در موج نوین (چهارم) جهانی سازی نیاز است که رهبران از اشتباهات خود پند بگیرند و با پشتیبانی از اجتماعات آسیب پذیر، جوامع در هم تنیده تری (منسجم تری) را پدید آورند.*
- *همایش جهانی اقتصاد ۳۰۰۰ نفر از رهبران از گوشه و کنار جهان برای پی نهادن "معماری نوینی" گرد هم آورده بود* (Mathuros Fon ، ۲۰۱۸).
- کوید ۱۹ بسیاری از نابرابری‌های برجسته ساختاری و نهادی را آشکار ساخت.
- جنبش‌های اجتماعی سبب فشار آوردن برای قرارگرفتن مردم در جایگاه نخست می‌شود؛
- ملت- دولت ها، بازرگانی و بخش انسان دوستانه باید برای پی ریزی جهانی دوستانه‌تر بکوشند (Mehra ، ۲۳ ژوئن ۲۰۲۰).

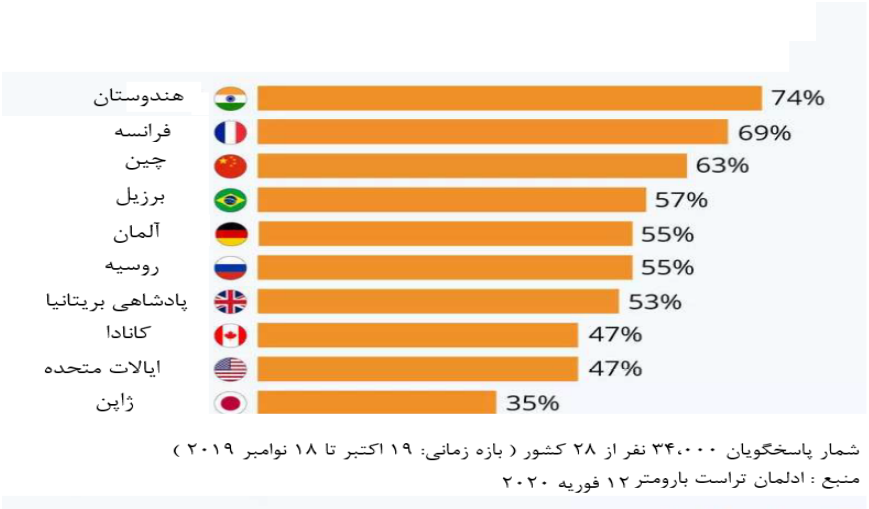

نمودار ۲: دیدگاه شهروندان کشورهای گوناگون درباره ناکارآمدی نظام سرمایه‌داری

شواب و وانهام، بنیانگذار و رئیس اجرایی همایش جهانی اقتصاد ، در تازه‌ترین نگاشته خود، هم‌هنگام بر پافشاری بر ناکارآمدی و "ورشکستگی سیستم اقتصاد جهانی"[۲۳] که تصویر آشوبناک، نامطمئن و ناپایداری را به نمایش گذاشته است، به نظام "اقتصادی جایگزینی" می‌اندیشند که برای همه انسان‌ها و زیست کره کارآمد باشد، با:

۱- ازمیان بردن نابرابری فزاینده درآمدی[۲۴] در جوامع؛

[Downloaded from jud.irphe.ac.ir on 2026-11-23]

۲- کاستن از پیامدهای قدرت یگانه (انحصاری) بازار[۲۵] که از سوی شرکت‌های بزرگ قدرت بکار گرفته می‌شود.

۳- پایان بخشیدن به "بهره برداری کوتاه بینانه" از منابع طبیعی short-sighted exploitation که به فرسودگی زیست بوم انجامیده و زندگی بسیاری را ویران کرده است (چکیده و برگرفته شده از، Klaus Schwab & Peter Vanham، ۲۰۲۱).

سخن پایانی

به نظر می‌رسد، تازه‌ترین ویراست آن چه الگوی ایرانی اسلامی نامیده شده است، نه تنها با گذشته و دستاوردهای درخشان و دیرین ایرانیان و قلمرو اسلامی، بلکه حتی با گذشته نزدیک جامعه ایرانی، و به ویژه با وضعیت نه چندان خوشایند کنونی زیست در ج. ا. ا. پیوند چندانی ندارد. وضعیتی که حتی بالاترین رده‌های سیاستگذاری را به نقد وضع کنونی واداشته است. هر چند، هر یک از آنها کوشیده‌اند، پیدایش و گسترش چنین وضعیتی را بر دوش دیگری بگذارد.

سرانجام این که، به نظر نمی رسد هیچ نهادی، به ویژه نهادهای قدرت و حاکمیتی، در جهان به تنهایی بتواند الگویی همیشگی (فرازمانی و فرامکانی) و به ویژه تغییر ناپذیر، آن هم برای گوشه کوچکی از جهانی که به شدت به هم پیوسته به نظر می‌رسد، دراندازد. اما، بر پایه یافته‌های دیرینه شناختی و روزآمد، نهادهای دیرپای دانش آفرین، که از بدآمد روزگار، نشانی از بازپاگیری آن‌ها در گذشته نزدیک جامعه ایرانی به چشم نمی خورد، می‌توانند از شایسته‌ترین نهادهایی باشند که با بهره گیری از دانش پیشین و نوین بشری، که این مرز بوم زمانی "گهواره طلایی" آن انگاشته می‌شده است، آغازگر و پیشگام چنین کوششی باشند.

بی گفت و گوست که چنین کوششی، جز با هم اندیشی، همکنشی علمی و چرخش آزاد دانش در بستر جهانی، و رها از هرگونه بندی بر آزاد اندیشی، دسترس پذیر به نظر نمی‌رسد. برخورداری از استقلال فردی و نهادی دانش آفرینان از نخستین بایستگی‌های است که می‌تواند زمینه را برای دستیابی به چنین خواسته‌های دیرپایی بگشاید تا راه را برای پژوهش‌های نقادانه، نواندیشانه، آفرینشگرانه، پیوسته و هم‌هنگام پراکنش (انتشار) آن به تمامی اندام جامعه بگشاید. چنین دانشی است که می‌تواند راه را برای پی نهادن بنیان‌هایی استوار برای پی ریزی جامعه‌ای پایدار، پویا و عادلانه فراهم کند. جامعه خردورزی، که با همکنشی جمعی برپایه خرد خودبنیاد، برای آسایش و خرسندی شهروندانی مسئولیت پذیر و پاسخگو می کوشد.

[Downloaded from jud.irphe.ac.ir on 2026-11-23]

منابع:

- جاودانی، حمید؛ حمزه رباطی، مطهره (۱۳۹۹). **بازکاوی پیش‌نویس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در آینهٔ سپهراندیشگی "محافظه‌کارانه نولیبرال" یا "دگراندیشانه پایداری"؟** ۱۲/ ۰۳/ ۱۳۹۹. *نهمین کنفرانس الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی*. تهران: مرکز الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی.

- جاودانی، حمید (۱۴۰۰). **از توهم زدایی از پیشرفت و توسعه تا نیاز به تغییرات دگرگون ساز شناختی**. *فصلنامه اقتصاد دانش بنیان*، شماره ۱ ، تهران: موسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی.

- جاودانی، حمید (۱۳۹۹). **دگرگشت‌های آموزش عالی و آینده پیش رو**. تهران: *موسسه تحقیقات فرهنگی و اجتماعی*.

- جاودانی، حمید؛ حمزه رباطی، مطهره (۱۳۹۹). **دانشگاه پایدار پویشی برای برزیستی و پایداری**. *فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی*، شماره ۲۵، تابستان ۱۳۹۸. تهران: موسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی.

- کسروی، احمد (۱۳۱۱)**. آیین**. بی جا.

- گروهی از دانشمندان (۱۳٥٤). **یادنامه سیدجمال الدین اسدآبادی**، قم: دارالعلم.

- مرکز الگوی پیشرفت اسلامی- ایرانی. **سند الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت**. بازیافت ۱۲/ ۱۱/ ۱۳۹۹. https://olgou.ir/images/olgou/Olgou.pdf

- ناظرزاده کرمانی، فرناز (۱۳۷۶). **اصول و مبادی فلسفه سیاسی فارابی: شرح نظریه مدینه فاضله با تطبیق بر آرائ افلاطون و ارسطو**. تهران: انتشارات دانشگاه الزهرا (س).

- Alexander, S. (2015). Sufficiency Economy: Enough, for Everyone, Forever (Simplicity Institute).

- Banga Ajay S. (2020). By incorporating basic human decency, businesses can make stakeholder capitalism a reality. https://www.weforum.org/agenda/2020/01/the-path-to-stakeholder-capitalism-requires-something-basic-decency

- Bucku Sebastian. (2019). How to build a new global architecture? https://www.weforum.org/agenda/2019/01/global-architecture-politics

- Buckup Sebastian. (2018). *How to fix modernity's Godzilla problem?* https://qz.com/1164223/how-to-fix-modernitys-godzilla-problem/

[Downloaded from jud.irphe.ac.ir on 2026-11-23]

- Buckup Sebastian. (2019) *Stakeholders have been neglected for too long - but these CEOs want to change that*. https://www.weforum.org/agenda/2019/11/corporate-citizens-must-become-global-catalysts

- Casas Klett Tomas & Sebastian Buckup. (2018). *Why today's leaders need to know about the power of narratives: Effective narratives articulate the 'why' - a higher purpose or common goal*. https://www.weforum.org/agenda/2018/07/market-for-narratives-battleground-leader-strategy-why

- Cheng Milton, Beatriz Pessoa de Araujo & Julia Hayhoe. (2020). *Questions directors need to ask in the age of stakeholder capitalism.* https://www.weforum.org/agenda/2020/01/what-is-the-role-of-directors-in-the-age-of-stakeholder-capitalism

- Damal ،Shrimati. (2021). *Why succeeding in the post-COVID era means reassessing corporate risk*. https://www.weforum.org/agenda/2021/01/risk-management-post-covid-agile-business/

- Fleming Sean. (2020). This is now the world's greatest threat – and it's not coronavirus: True sustainability will only be achieved through drastic lifestyle changes. https://www.weforum.org/agenda/2020/07/affluence-bigger-threat-than-coronavirus-scientists-capitalism/

- Galvin, R. Power, evil and resistance in social structure, (2020). a sociology for energyresearch in a climate emergency. Energy Res. Soc. Sci. 61, 101361. *https://www.weforum.org/agenda/2018/01/how-to-fix-modernity-s-godzilla-problem*

- IPBES (2019). Communiqué de presse: Le dangereux déclin de la nature : Un taux d'extinction des espèces « sans précédent » et qui s'accélère. https://ipbes.net/news/Media-Release-Global-Assessment-Fr

- IPBES (2019). *THE GLOBAL ASSESSMENT REPORT ON BIODIVERSITY AND ECOSYSTEM SERVICES: Summary for Policymakers.* https://ipbes.net/system/tdf/ipbes_global_assessment_report_summary_for_policymakers.pdf?file=1&type=node&id=35329

- IPCC, (2018): *Summary for Policymakers. In: Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty* [Masson-Delmotte, V., P. Zhai, H.-O. Pörtner, D. Roberts, J. Skea, P.R. Shukla, A. Pirani, W. Moufouma-Okia, C. Péan, R. Pidcock, S. Connors, J.B.R. Matthews, Y. Chen, X. Zhou, M.I. Gomis, E. Lonnoy,

[Downloaded from jud.irphe.ac.ir on 2026-11-23]

T. Maycock, M. Tignor, and T. Waterfield (eds.)]. In Press. https://www.ipcc.ch/2018/10/08/summary-for-policymakers-of-ipcc-special-report-on-global-warming-of-1-5c-approved-by-governments/

- IPCC, (2019): *Summary for Policymakers. In: Climate Change and Land: an IPCC special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems*. [P.R. Shukla, J. Skea, E. Calvo Buendia, V. Masson-Delmotte, H.- O. Pörtner, D. C. Roberts, P. Zhai, R. Slade, S. Connors, R. van Diemen, M. Ferrat, E. Haughey, S. Luz, S. Neogi, M. Pathak, J. Petzold, J. Portugal Pereira, P. Vyas, E. Huntley, K. Kissick, M. Belkacemi, J. Malley, (eds.)]. In press. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2019/11/SRCCL-Full-Report-Compiled-191128.pdf

- Jesuthasan Ravin. (2020). The great sustainable reset: The new world of work after the pandemic. https://www.weforum.org/agenda/2020/06/the-new-world-of-work-after-covid19-sustainable

- Jesuthasan Ravin. (2020). *The great sustainable reset: The new world of work after the pandemic*. https://www.weforum.org/agenda/2020/06/the-new-world-of-work-after-covid19-sustainable

- Klaus Schwab & Saadia Zahidi, (2019). 5*trends in the global economy – and their implications for economic policymakers*. https://www.weforum.org/agenda/2019/10/global-competitiveness-report-2019-economic-trends-for-policymakers .

- Klaus Schwab*. (2019). Why we need the 'Davos Manifesto' for a better kind of capitalism?* https://www.weforum.org/agenda/2019/12/why-we-need-the-davos-manifesto-for-better-kind-of-capitalism/

- Lange, S. *Macroeconomics without growth: sustainable economies in neoclassical, Keynesian and Marxian theories*. Wirtschaftswissenschaftliche Nachhaltigkeitsforschung (Metropolis-Verlag, 2018). https://www.metropolis-verlag.de/Macroeconomics-Without-Growth/1298/book.do;jsessionid=B9283E92AF6AF3E4093942AB6AF29FFA?pdf=1

- Mathuros Fon. (2018). *World Economic Forum's 2019 Annual Meeting in Davos to Focus on Shaping a New Architecture for the Next Wave of Globalization*. https://www.weforum.org/press/2018/11/world-economic-forum-s-2019-annual-meeting-in-davos-to-focus-on-shaping-a-new-architecture-for-the-next-wave-of-globalization/

[Downloaded from jud.irphe.ac.ir on 2026-11-23]

- McCarthy Niall. (2020). These countries think capitalism does more harm than good. https://www.weforum.org/agenda/2020/02/countries-losing-faith-capitalism-economics-global-political-systems

- McCarthy Niall. (2020). *These countries think capitalism does more harm than good: Even in strong performing economies, people are losing faith in the system*. https://www.weforum.org/agenda/2020/02/countries-losing-faith-capitalism-economics-global-political-systems

- McCarthy Niall. (2020). Where People Are Losing Faith in Capitalism. https://www.statista.com/chart/20600/capitalism-as-it-exists-today-does-more-harm-than-good/

- Mehra Amol. (2020). *The Great Reset after COVID-19 must put people first*. https://www.weforum.org/agenda/2020/06/covid19-reset-people-first-inequality

- Myers Joe ٠8 quotes on the future of capitalism from Davos 2020. 24 Jan 2020. https://www.weforum.org/agenda/2020/01/quotes-on-the-future-of-capitalism-davos-2020

- Myers Joe. *Is capitalism as we know it really dead? 8 quotes on the future of capitalism from Davos 2020*. 24 Jan 2020. https://www.weforum.org/agenda/2020/01/quotes-on-the-future-of-capitalism-davos-2020

- Oswald, Y., Owen, A. & Steinberger, J.K. Publisher Correction: Large inequality in international and international energy footprints between income groups and across consumption categories. Nat Energy 5, 349 (2020). https://doi.org/10.1038/s41560-020-0606-9

- Pacheco, L. F., Altrichter, M., Beck, H., Buchori, D. & Owusu, E. H. (2018). *Economic growth as a major cause of environmental crisis: comment to Ripple et al*BioScience, Volume 68, Issue 4, Page 238. https://doi.org/10.1093/biosci/biy006

- Poças Ribeiro, A., Harmsen, R., Rosales Carreón, J. & Worrell, E. (2019). *What influences consumption? Consumers and beyond: purposes, contexts, agents and history*. Journal of Cleaner Production Volume 209, Pages 200-215. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0959652618331172

- Pomeroy Robin. *Davos 2020: Here's what you need to know about Better* Business*: Professor Klaus Schwab: Seeking ways to make business better for all.* 16 Jan 2020. https://www.weforum.org/agenda/2020/01/what-to-know-about-better-business-davos

[Downloaded from jud.irphe.ac.ir on 2026-11-23]

- Richters, O. & Siemoneit, (2019). A. Growth imperatives: subst‹antiating a contested concept. Struct. Change Econ. Dyn. 51, 126–137.

- Ripple William J., Christopher Wetolf, Thomas M. Newsome, Mauro Galetti, Mohammed Alamgir, Eileen Crist, Mahmoud I. Mahmoud, William F. Laurance, (2017). 15,364 scientist signatories from 184 countries. World Scientists' Warning to Humanity: A Second Notice. BioScience, Volume 67, Issue 12, Pages 1026–1028, https://doi.org/10.1093/biosci/bix125.

- Ripple, W. J. et al. (2017). *World scientists' warning to humanity: a second notice*. *BioScience*, Volume 67, Issue 12, Pages 1026–1028, https://doi.org/10.1093/biosci/bix125

- Ripple, W. J., Wolf, C., Newsome, T. M., Barnard, P. & Moomaw, W. R. (2020). *World scientists' warning of a climate emergency*. Bioscience https://doi.org/10.1093/biosci/biz088

- Samans Richard & Jane Nelson. (2020). *Taking stakeholder capitalism from principle to practice: incorporating stakeholder capitalism and taking community views into account, is a gateway to better business*. https://www.weforum.org/agenda/2020/01/stakeholder-capitalism-principle-practice-better-business

- Schwab Klaus & Peter Vanham (2021). *Stakeholder Capitalism: A Global Economy that Works for Progress, People and Planet.* New York: Wiley.

- Schwab Klaus (2019). *The Global Competitiveness Report 2019*. http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf

- Schwab Klaus. *Davos Manifesto 1973: A Code of Ethics for Business Leaders. 02 Dec 2019.* https://www.weforum.org/agenda/2019/12/davos-manifesto-1973-a-code-of-ethics-for-business-leaders.

- SCHWAB KLAUS. The Year Ahead 2021: A New "Year Zero". Jan 12, 2021. https://www.project-syndicate.org/onpoint/2021-year-zero-after-covid-by-klaus-schwab-2021-01?barrier=accesspaylog

- Schwab Klaus. *Davos Manifesto 2020: The Universal Purpose of a Company in the Fourth Industrial Revolution. 02 Dec 2019*. https://www.weforum.org/agenda/2019/12/davos-manifesto-2020-the-universal-purpose-of-a-company-in-the-fourth-industrial-revolution

- Schwab Klaus. *The Year Ahead 2021 A New "Year Zero."* Jan 12, 2021.

[Downloaded from jud.irphe.ac.ir on 2026-11-23]

- Steffen, W. et al. *Planetary boundaries: guiding human development on a changing planet*. Science 347, 1259855 (2015).

- UNDP. Groundbreaking new report underscores need for transformational change to safeguard life on earth. Posted on May 6, 2019. https://www.undp.org/content/undp/en/home/news-centre/news/2019/Groundbreaking_new_report_underscores_need_for_transformational_change_to_safeguard_life_on_land.html

- Wiedmann Thomas, Manfred Lenzen, Lorenz T. Keyßer & Julia K. Steinberger. *Scientists' warning on affluence*. Nature Communication | (2020) 11:3107 | https://doi.org/10.1038/s41467-020-16941-y | www.nature.com/naturecommunications

- Wiedmann, T., Lenzen, M., Keyßer, L.T. et al. *Scientists' warning on affluence*. Nat Commun 11, 3107 (2020). https://doi.org/10.1038/s41467-020-16941-y

- William J. Ripple, Christopher Wolf, Thomas M. Newsome, Mauro Galetti, Mohammed Alamgir, Eileen Crist, Mahmoud I. Mahmoud, William F. Laurance, 15,364 scientist signatories from 184 countries, *World Scientists' Warning to Humanity: A Second Notice*, *BioScience*, Volume 67, Issue 12, December 2017, Pages 1026–1028, https://doi.org/10.1093/biosci/bix125

- World Bank Group (2019). *The changing nature of work*. Washington: World Bank. http://documents1.worldbank.org/curated/en/816281518818814423/pdf/2019-WDR-Report.pdf

- World Economic Forum (2015). *Global Risks2015*. 10th Edition. Geneva: World Economic Forum. http://reports.weforum.org/global-risks-2016/

- World Economic Forum (2016). *The Global Risks Report 2016*, 11th Edition. http://www3.weforum.org/docs/GRR/WEF_GRR16.pdf

- World Economic Forum (2017).*The Global Risks Report 2017,* 12th Edition. Geneva: World Economic Forum. Available at http://wef.ch/risks2017

- World Economic Forum (2018). *The Global Risks Report 2018*, 13th Edition. Geneva: World Economic Forum. Available at http://wef.ch/risks2018

- World Economic Forum (2019). *The Global Risks Report 2019*, 14th Edition. Geneva: World Economic Forum. The report and an interactive data platform are available at http://wef.ch/risks2019

[Downloaded from jud.irphe.ac.ir on 2026-11-23]

- World Economic Forum (2020). *The Global Risks Report 2020*, 15th Edition. Geneva: World Economic Forum. http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risk_Report_2020.pdf

- World Economic Forum (2021). *The Global Risks Report 2021, 16th Edition*. Geneva: World Economic Forum. http://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2021.pdf

پی‌نوشت‌ها:

[۱] «در سال ۱٤٥۰ هجری شمسی، مردم ایران دیندار، پیرو قرآن کریم و سنت پیامبر و اهل بیت علیهم السلام ، خودآگاه به رسا لت تاریخی، امیدوار به آینده تمدنی، خردورز ، دارای سبک زندگی و خانواده اسلامی ایرانی، برخوردار از روحیه جهادی، مسئولیت پذیر، قانون مدار، پاسدار ارزش‌ها و هویت ملی، نگاهبان دستاوردهای انقلاب اسلامی، تربیت یافته به فراخور استعداد و علاقه و شکوفا در مراحل معنوی، علمی و مهارتی و فعال در جایگاه متناسب‌اند و در عین تنوع قومی و تفاوت‌های فرهنگی، از احساس امنیت، آزادی، کرامت، آرامش، آسایش، سلامت و امید به زندگی در تراز والای جهانی برخوردارند (مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، ۱۳۹۹: ۸).

[۲] «*آرمان‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت ، منظومه‌ای از ارزش‌های بینشی، گرایشی، توانشی و* ***کنشی بنیادین و فرازمانی و فرامکانی*** *است* (مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، ۱۳۹۹: ۷).

[۳] فارابی کوشش چیره شدگان (قاهرین/ غالبین) را برای حفظ آن چه که از راه چیرگی (غلبه) بر دیگران بدست آورده‌اند مفاهیم « تحفظ، تستدام، تمد و تزید» را بکار می‌گیرد (ناظرزاده کرمانی، ۱۳۷٦: ۱۲۳؛ به نقل از آراء فارابی،بیروت. ص. ۱۳۷).

[٤] « *در آن هنگام، ایران به عنوان مرجع معتبر در فرهنگ متعالی و علوم انسانی بر پایه مبانی و ارزش‌های اسلامی در تراز بین المللی شناخته می‌شود و* ***در میان پنج کشور پیشرو جهان*** *در تولید اندیشه و دانش* ***و فناوری*** *جای می‌گیرد و* ***از اقتصادی دانش محور*** *و خودبنیان بر پایه عقلانیت، عدالت و معنویت اسلامی برخوردار و یکی* ***از ده قدرت اقتصادی بزرگ جهان است****. سلامتِ محیط زیست و پایداری منابع طبیعی، آب، انرژی، امنیت غذایی و نظام سکونتگاهی و توزیع جمعیت بر اساس آمایش سرزمینی، با حداقل نابرابری فضایی در کشور فراهم می‌گردد و کشف منابع، خلق مزیت‌ها و فرصت‌های تازه، و فراوانی و پایداری نعمت برای همگان با رعایت عدالتِ میان نسلی حاصل می‌شود. فقر و فساد و تبعیض در کشور ریشه کن می‌گردد و تکافل عمومی و تأمین اجتماعی جامع و فراگیر و دسترسی آسان همگانی به نظام قضایی عادلانه فراهم می‌شود*» ... « در آن هنگام، ایران در تراز پیشرفت و عدالت، در شمار **چهار کشور برتر آسیا** و **هفت کشور برتر جهان** جای می‌گیرد و دارای ویژگیهای برجسته جامعه اسلامی و خاستگاه تمدن نوین اسلامی ایرانی است. (مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، ۱۳۹۹: ۸).

[٥] روزی اندر شرابخانه شدی — از برای شکار موشانا
در پس خم می‌نمود کمین — همچو دزدی که در بیابانا
ناگهان موشکی ز دیواری — جست بر خم می‌خروشانا
سر به خم برنهاد و می‌نوشید — مست شد همچو شیر غرانا
گفت کو گربه تا سرش بکنم — پوستش پر کنم ز کاهانا
گربه در پیش من چو سگ باشد — که شود روبرو بمیدانا

[Downloaded from jud.irphe.ac.ir on 2026-11-23]

گربه این را شنید و دم نزدی چنگ و دندان زدی بسوهانا
ناگهان جست و موش را بگرفت چون پلنگی شکار کوهانا
موش گفتا که من غلام توام عفو کن بر من این گناهانا
مست بودم اگر گهی خوردم گه فراوان خورند مستانا
گربه گفتا دروغ کمتر گوی نخورم من فریب و مکرانا
میشنیدم هرآنچه میگفتی آروادین قحبه مسلمانا
گربه آنموش را بکشت و بخورد سوی مسجد شدی خرامانا
دست و رو را بشست و مسح کشید ورد میخواند همچو ملانا
بار الها که توبه کردم من ندرم موش را بدندانا
بهر این خون ناحق‌ای خلاق من تصدق دهم دو من نانا
آنقدر لابه کرد و زاری کردی تا بحدی که گشت گریانا
موشکی بود در پس منبر زود برد این خبر بموشانا
مژدگانی که گربه تائب شد زاهد و عابد و مسلمانا

[6] Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services
[7] Intergovernmental Panel on Climate Chang
[8] The World Economic Forum

[۹] چنین جامعه‌ای را فارابی « مدینه فاضله» می‌نامد.

[۱۰] . به مفهوم غرب فرهنگی که در برگیرنده بخشی گسترده‌ای از اروپا، آمریکای شمالی، کانادا، استرالیا و زلاند نو و...می‌شود و مفهومی جدای از جغرافیای سیاسی است.

[۱۱] مقصود از اروبا در اینجا و دیگر جاهای این کتاب سراسر غرب است، چه اروپاو چه آمریکا (به نقل از کسروی ۱۳۱۱)

[12] The Union of Concerned Scientists
[13] World Scientists' Warning to Humanity
[14] remedy defaunation
[15] WILLIAM J. RIPPLE, CHRISTOPHER WOLF, THOMAS M. NEWSOME, MAURO GALETTI, MOHAMMED ALAMGIR, EILEEN CRIST, MAHMOUD I. MAHMOUD, WILLIAM F. LAURANCE, and 15,364 scientist signatories from 184 countries.
[16] reassess the role of growth-oriented economies and the pursuit of affluence
[17] overwhelming power of consumption and the economic growth paradigm
[18] far-reaching lifestyle changes
[19] Super-affluent consumers drive consumption norms
[20] The Edelman Trust Barometer
[21] Gig economy
[22] Real Sustainability
[23] Our global economic system is broken
[24] eliminate rising income inequality
[25] dampening effect of monopoly market power

[Downloaded from jud.irphe.ac.ir on 2026-11-23]